

ÆLDRE I BOFÆLLESSKABER OG ANDRE ÆLDRE

Georg Gottschalk, Eigil Boll Hansen, Anja Dahl, Susanne Palsig Jensen

I de senere år har der været stor interesse for bofællesskaber for ældre erstatet som en boligform med mange fordele ikke mindst med hensyn mulighederne for tættere kontakter og mere samvær end i mere almindelige bolig. Statens Byggeforskningsinstitut, Amternes og kommunernes Forskningsinstitut og Gerontologisk Institut lavede i 1998–99 en spørgeskemaundersøgelse om, hvordan personer på 60 år og derover i aldersintegrerede bofællesskaber og i bofællesskaber for ældre har det. Resultatet heraf er på en række felter sammenlignet med oplysninger fra en eksisterende database med ældre i almindelig bolig. Herudover blev fem bofællesskaber besøgt, og nogle af beboerne interviewet¹⁻².

Artiklen er skrevet af seniorforsker Georg Gottschalk, Statens Byggeforskningsinstitut, docent Eigil Boll Hansen og stud.scient. soc. Anja Dahl, AKF samt forsker, arkitekt MAA Susanne Palsig Jensen, tidligere Gerontologisk Institut.

4 Gerontologi og samfund 2001; 17, 1: 4–6

ALDERSINTEGREREDE BOFÆLLESSKABER

I slutningen af 1960'erne opstod bofællesskaber som en ny, spændende boform. Her havde hver familie en selvstændig bolig – som regel et rækkehus. Derudover var der et fælleshus eller fælleslokaler og en lang række fælles aktiviteter som fx spisning flere gange om ugen, indkøbsordninger mv.

Især i slutningen af 1970'erne og igen 1980'erne opstod der mange af den slags bofællesskaber for mennesker af alle aldre. Siden er der stort set ikke kommet flere til. Især i de første år var langt de fleste indflyttere børnefamilier. I alt bor der i dag godt 5.000 mennesker i disse bofællesskaber. Der flytter ikke så mange ældre ind i de eksisterende bofællesskaber, men nogle af dem, der flyttede ind i starten, er nu blevet 60 år eller mere. I alt boede der i 1998 ca. 300 på 60 år eller mere i disse aldersintegrerede bofællesskaber, og efterhånden vil en større andel af beboerne være over 60 år.

Seniorforsker Georg Gottschalk
Statens Byggeforskningsinstitut
Dr. Neergaards Vej 15, Pb 119
2970 Hørsholm
gg@by-og-byg.dk

BOFÆLLESSKABER FOR ÆLDRE

I slutningen af 1980'erne kom de første bofællesskaber, som specielt var for ældre. Det var i form af opgangsbofællesskaber, hvor en eller to lejligheder var fælleslokaler, eller det var rækkehus med et fælleshus. Der var som regel en nedre aldersgrænse på fx 55 år. Siden er der kommet flere til. I 1995 boede ca. 1.000 ældre på 60 år eller mere i disse bofællesskaber, og i år 2000 var der dobbelt så mange.

Der har været udtrykt store forventninger til denne boligform. Den har i høj grad præget debatten om, hvordan man kan skabe gode og trygge boligvilkår for mange af de kommende ældre i boformer med større social kontakt og aktivitet end i andre boformer.

I det efterfølgende beskrives boligernes karakter, fælles faciliteter og aktiviteter samt motiver til at flytte ind i de to slags bofællesskaber.

BOLIGERNES KARAKTER

Rækkehus er den mest udbredte boligtype i både aldersintegrerede bofællesskaber og bofællesskaber for ældre. Tre fjerdedele af boligerne i de aldersintegrerede bofællesskaber er rækkehus. Det samme gælder to tredjedele af boligerne i bofællesskaberne for ældre. I bofællesskaberne for ældre bor en femtedel i opgangsbofællesskaber. Denne

boligtype findes stort set ikke i de aldersintegrerede bofællesskaber. Til gengæld er der her en del parcelhuse.

Boligerne i de aldersintegrerede bofællesskaber er gennemgående ret store, idet de primært er opført til børnefamilier. Der har ikke været lagt så stor vægt på tilgængeligheden. 58% af de ældre, der bor der, har fx trapper inde i boligen.

I bofællesskaberne for ældre er boligerne gennemgående noget mindre, og stort set alle boligerne har niveaufri adgang og er uden indvendige trapper. Det er måske også en af grundene til, at denne boligform er blevet populær. I den almindelige boligmasse bor kun ca. 40% af de ældre i boliger med niveaufri adgang³.

Der er en ret stor spredning med hensyn til hvor mange boliger, der hører til et bofællesskab, men i begge typer har over halvdelen mellem 11 og 20 boliger.

FÆLLES FACILITETER

Til begge typer hører der også fælles lokaler fx i form af et fælleshus, ligesom der som regel også er fælles udendørs opholdsarealer. I fælleslokalerne kan der være opholdslokale, spiselokale, køkken, vaskeri, gæsteværelse, værksted o.a. Alle disse faciliteter bortset fra gæsteværelse er mest udbredt i de aldersintegrerede bofællesskaber.

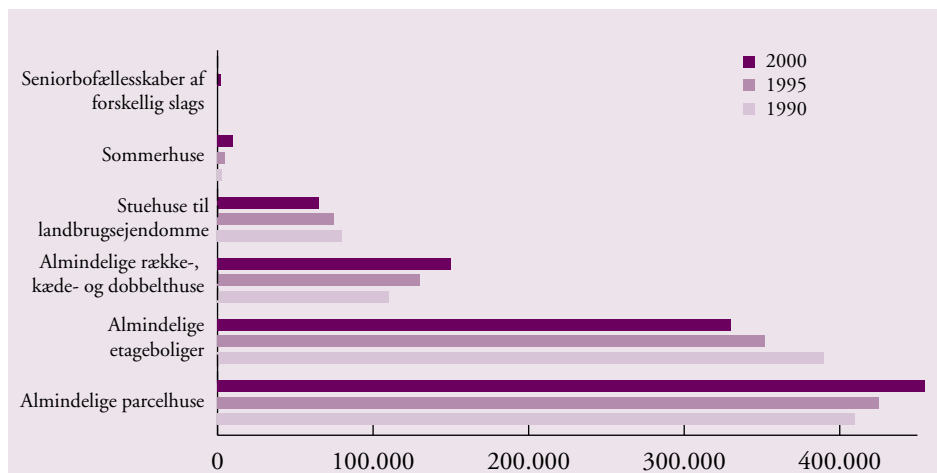
Figur 1

Antal ældre på 60 år og derover i forskellige boformer i 1990, 1995 og 2000.

Tallene om seniorbofællesskaber er fra Videnscenter på Ældreområdet.

Øvrige tal er fra Danmarks Statistiks Statistikbank, BOL6:

»Beboere efter område, boligart, boligens udlejningsforhold, alder og køn«

Lille japansk have foran fællesrummet i det glasoverdækkede fællesareal i ældrebofællesskabet Molleparken i Brabrand.

FÆLLES AKTIVITETER

Fællesspisning er ret almindeligt i de *aldersintegrerede bofællesskaber*, idet 59% af beboerne angiver, at der er fællesspisning flere gange om ugen. Faste sammenkomster forekommer for det meste ved særlige lejligheder eller én gang om måneden. I *bofællesskaber for ældre* forekommer fællesspisning almindeligvis kun ved særlige lejligheder. Det samme gælder faste sammenkomster, men i nogle tilfælde er der en fast sammenkomst en gang om måneden (12%) eller en gang om ugen (8%).

Ud over fællesspisning er *udflugter og fællesindkøb* de mest udbredte fælles aktiviteter i de fleste *aldersintegrerede bofællesskaber*, men der er også andre former for fælles aktiviteter.

I de fleste *bofællesskaber for ældre* er der ikke så mange fælles aktiviteter. Omkring halvdelen af beboerne nævner dog, at der er fælles udflugter, og en femtedel nævner hobbyklub, interessegruppe eller lignende. I bofællesskaberne for ældre forekommer fællesaktiviteter for alle således i de fleste tilfælde ved særlige lejligheder.

MOTIVER

De ældre i de to slags bofællesskaber blev spurgt om deres motiver til at flytte ind. Selvom det hedder bofællesskab, behøver ønsket om at være med i fælles aktiviteter jo ikke at være det eneste eller det væsentligste motiv. Det kan fx også være ønsket om at få en mindre bolig, en mere moderne eller en mere overkommelig bolig. På spørgeskemaet kunne beboerne sætte krydser ud for flere forskellige årsager.

Over halvdelen af beboerne i *bofællesskaber for ældre* har angivet, at nogle af grundene til at flytte ind var at få en mindre og mere overkommelig bolig. I alt angiver ca. 80% egenskaber ved selve boligen sammenlignet med deres tidligere bolig som begrundelse for at flytte ind. Knap 60% angiver, at det var for at være tæt på naboer, at være sammen med naboer om fælles aktiviteter eller for at bo med andre på egen alder. Det vil sige, at ca. 40% ikke angiver fællesskabet som en af grundene til at flytte ind. For dem er det mest selve boligen, som har haft betydning. Det hænger meget godt sammen med, at der ikke er så mange fælles aktiviteter i de fleste af disse bofællesskaber, og at ikke alle deltager i dem, der er.

Anderledes forholder det sig i de *aldersintegrerede bofællesskaber*. Her flytter man som regel ikke ind med henblik på alderdommen. Egenskaber ved boligen spiller en rolle, men beboerne nævner i højere grad egenskaber ved boligformen som grund. De fleste af dem, der er over 60 år i bofællesskaberne, har opnået den alder, mens de boede i bofællesskabet. Den meget udbredte fællesspisning og andre hyppige aktiviteter i disse bofællesskaber kan – ud over ønsket om at bo i et tæt fællesskab – formentlig også ses som en praktisk lettelse i hverdagen for familier med børn og for beboere, som stadigvæk er tilknyttet arbejdsmarkedet. To tredjedele angiver ønske om fællesskab som begrundelse for at flytte ind.

Det er altså værd at bemærke, at motivet til at bo i et bofællesskab ikke altid er at opnå fællesskab, men i en række tilfælde at opnå en god bolig.

KØN OG UDDANNELSE

På en række *objektive kendetegn* som færlighed, aktuel erhvervsdeltagelse og om beboerne har børn, adskiller beboersammensætningen blandt ældre i bofællesskab sig totalt set ikke fra ældre i andre boligformer.

Derimod bor der – aldersgruppen taget i betragtning – en større andel *enlige* i bofællesskaberne og en større andel *kvinder*. Beboerne i bofællesskaberne har også gennemsnitligt boet kortere tid i deres bolig. Disse forskelle kan spille ind på, hvordan beboere i bofællesskab under ét har det sammenlignet med andre beboere. Det er der taget højde for ved sammenligningen.

En større andel ældre i bofællesskaber som helhed end i andre boligformer har studentereksamen, en erhvervsrettet uddannelse og især en mellemlang eller lang videregående uddannelse. Desuden har en større andel været funktionær eller tjenestemand det meste af livet. Det er især i de aldersintegrerede bofællesskaber, der er en forholdsvis stor andel med længere uddannelser.

SOCIAL AKTIVITET

En større andel af de ældre beboere i bofællesskaber end ældre i en anden boligform deltager regelmæssigt i en aktivitet uden for hjemmet, og en større andel deltager eller har deltaget i frivilligt arbejde. Særligt ældre beboere i aldersintegrerede bofællesskaber deltager i en eller flere aktiviteter.

En del af dette højere aktivitetsniveau kan muligvis forklares med bofællesskabet, men en forklaring er sikkert også, at mange af beboerne gennem livet har været vant til at deltage i forskellige aktiviteter.

SOCIALE KONTAKTER

Ældre i bofællesskaber har som helhed mindre kontakt med deres børn og anden familie end andre ældre. Der er ingen forskel med hensyn til omfanget af kontakter med venner og bekendte. Ældre i bofællesskaber har – i modsætning til, hvad der måske kunne forventes – ikke mere kontakt med andre mennesker end andre ældre, men de har en tættere kontakt med naboer.

Gennemsnitligt kommer de i langt højere grad sammen med eller er venner med deres naboer, og de har oftere nogen at tale med om personlige problemer.

SINDSSTEMNING

De fleste ældre både i bofællesskaber og i andre boformer befinder sig godt, men der er en større andel af de ældre i bofællesskaber for ældre, der angiver, at de ofte eller og til føler sig ensomme, nedtrykte, er belyrmede eller er nervøse end andre ældre.

Fx føler 11% af de samboende mænd i bofællesskaber for ældre sig ofte eller af til ensomme. Det gælder kun for 4% af andre

»...Ældre i bofællesskaber kommer mere sammen med naboerne end andre ældre gør«

samboende mænd på 60 år og derover. 40% af de enlige kvinder i bofællesskaber for ældre føler sig ofte eller af og til nedtrykte. For andre enlige kvinder er det 28%. Endelig er 43% af kvinderne i bofællesskaber for ældre ofte eller af og til nervøse. Det samme gælder for 29% af andre kvinder på 60 år og derover.

Disse resultater er overraskende, idet man kunne forvente, at livet i et bofællesskab kunne bidrage til at afhjælpe sådanne problemer, og at beboerne derfor som helhed ville være mindre ensomme, nedtrykte, og nervøse.

Når det ikke er tilfældet, så skal det måske forklares med, at nogle af dem, der vælger bofællesskab, har haft *særlige behov* og stiller særlige krav til samvær og tryghed, som de ikke har fået opfyldt, bl.a. fordi fællesskabet mange steder er begrænset.

GENSIDIG HJÆLP

Sammenlignet med ældre i andre boformer er der ingen forskel på, hvor ofte beboere i et bofællesskab får hjælp af børn, anden familie, venner og bekendte til praktiske gøremål som rengøring, vask, indkøb, madlavning, vedligeholdelse af have og bolig, pengesager eller til at komme ud til undersøgelser, behandling eller fritidsaktiviteter.

Det tyder på, at ældre uanset bopæl gennemgående er lige gode til at skaffe sig den hjælp, de har brug for. Materialet fra undersøgelsen kan ikke vise, om nabohjælpen er større i bofællesskaberne end i andre boligformer, men især indkøb er nogle steder sat i system og er en udbredt form for uformel hjælp. Blandt ældre som helhed er det ofte de ældres børn, der hjælper med dette.

SVÆKKEDE ÆLDRE

Kan de gensidige hjælpemuligheder i et bofællesskab aflaste den offentlige hjemmehjælp? Dette spørgsmål lader sig vanskeligt besvare endnu. Erfaringsgrundlaget er for utilstrækkeligt, da kun få beboere i bofællesskaberne har brug for hjemmehjælp.

Bofællesskaber er imidlertid ikke en boform, som svækkede ældre kan søge til. Det er almindeligt at kræve i det mindste selvhjulpenerhed ved indflytning, og at den nyindflyttede kan yde et bidrag til fællesska-

bet. Nogle vil naturligvis med tiden få nedsat førlighed, men det er en udbredt holdning i bofællesskaberne, at beboerne ikke skal være hjemmehjælper for hinanden. Det er i orden at give midlertidig hjælp og omsorg ved akut sygdom, men vedvarende hjælp bortset fra særlige tilfælde ligger ud over, hvad beboerne vil forpligtige sig til.

Interviewundersøgelsen viser dog eksempler på, at nogle beboere har modtaget ganske omfattende hjælp og støtte ved sygdom.

TRYGHED

Tryghed har flere betydninger for beboerne i et bofællesskab. Tryghed over for omverdenen opnås ved, at man kender de omkringboende. Et bofællesskab giver tryghed over for kriminalitet, fordi beboerne ved, hvem der hører til, og det tætte boligmiljø giver gode muligheder for et fælles opsyn.

Ønsket om tryghed ved sygdom og død er særligt fremherskende i bofællesskaber for ældre, og bofællesskabet ses som et værn mod at komme til at ligge ensom og forladt ved sygdom eller blive fundet død efter flere dage. Det er almindeligt at indgå aftaler eller arrangementer mellem beboerne om forholdsregler ved sygdom. De fleste har imidlertid et udmærket helbred, og ønsket om tryghed bunder derfor ikke så meget i nuværende behov, men snarere i følelsen af at der er spændt et sikkerhedsnet ud under mulige fremtidige helbredsproblemer.

KONKLUSION

Med hensyn til samvær og fællesskab er der en skala inden for bofællesskaberne. I den ene ende er der, hvad man kunne kalde *gode*

naboskaber. Her er fællesskabet begrænset til en sammenkomst eller en fest ved særlige lejligheder og individuelle kontakter.

Midt på skalaen er der bofællesskaber, hvor nogle, men ikke alle beboere, også mødes til *organiserede sammenkomster* eventuelt omkring en interesse.

Og i den anden ende er der fællesskaber med *fællesspisning flere gange* om ugen, hvor alle som regel deltager.

Bofællesskaberne for ældre ligger næsten udelukkende i de to første kategorier. Ønsket om fællesskab er for en stor dels vedkommende heller ikke det væsentligste motiv til at flytte ind. For dem er det mere ønsket om at få en mere overkommelig bolig. Næsten alle boligerne i bofællesskaber for ældre har i øvrigt niveaufri adgang, og der er heller ingen trapper inde i boligerne.

Uanset omfanget af fælles aktiviteter kommer flere ældre i bofællesskaber mere sammen med naboer end andre ældre. Til gengæld er der færre, som kommer lige så hyppigt sammen med deres børn og familie som andre ældre. De fleste ældre i bofællesskaber og andre ældre har det godt. Der er imidlertid ikke færre af de ældre i bofællesskaberne end andre ældre, som af og til eller ofte er ensomme, nedtrykte eller nervøse. ■

LITTERATUR

- 1 Boll Hansen E, A Dahl, G Gottschalk, S Palsig Jensen. Ældre i bofællesskab. AKF og SBI 2000.
- 2 Andersen, EM. Fælles men også alene. Ældre i bofællesskab. AKF og SBI 2000.
- 3 Det fremtidige behov for plejeboliger. Rapport fra en arbejdsgruppe under Ældreboligrådet (tabel 4.6). By & Boligministeriet 2001.

Huse med terrasse og forareal i det aldersintegrerede bofællesskab Skåplanet i Værløse.